

Pallasová, Eva

[Trost, Klaus; Hansack, Ernst. Die Lexik der altrussischen Version des "Jüdischen Krieges" des Flavius Josephus. I-III]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1992, vol. 41, iss. A40, pp. 157-159

ISBN 80-210-0547-5

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101359>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

uvádí překlady všech jinojazyčných pasáží a zároveň vysvětluje i mnohá fakta z oboru historie, teologie apod., usnadní recepci díla i širšímu okruhu méně poučených čtenářů.

Kromě poznámkového aparátu je ke knize připojen také jmenný a zejména lingvistický rejstřík, který je pro práci s nepříliš systematicky uspořádaným Blahoslavovým dílem zvláště cenný. V závěru knihy je zařazen podrobný kritický aparát, vyrovnávající se mj. i s odlišnostmi od vydání H.-J. a upozorňující na místa, která v této první edici byla z jakýchkoli — často i nelingvistických — důvodů vypuštěna. (Ve vydání H.-J. byl vynechán především téměř celý oddíl o příslovích, místo něhož byly jen diferencně uvedeny ty příklady, které chyběly v tzv. Srncově sbírce, vydané r. 1839 Hankou v ČCM. H. a J. dále vypustili všechny negativní zmínky o katolické církvi, tzv. vulgární slova apod.) Dílo je doplněno kompletní bibliografií o Blahoslavově Gramatice české.

Předkládaná edice Blahoslavovy Gramatiky odpovídá požadavkům moderní kritické vydavatelské praxe a díky odpovědnému přístupu svých realizátorů splácí velký dluh, který naše jazykověda vůči dílu Jana Blahoslava po tak dlouhou dobu měla.

Zdeňka Hladká

Klaus Trost — Ernst Hansack: Die Lexik der altrussischen Version des „Jüdischen Krieges“ des Flavius Josephus, Regensburg 1990, I 232 str., II 319 str., III 328 str.

Staroruská verze Židovské války Josefa Flavia patří mezi základní díla staroruské literatury. Staroruské znění, uváděné nejčastěji pod názvy *Повесть о разорении Иерусалима* nebo *Слово Иосипа Еврѳина о полении Иерусалима*, je volný překlad, vlastně parafráze původního antického originálu. Dílo je doloženo v rukopisech z 15.—18. století, vzniklo však nepochybně mnohem dříve, neboť jeho jazyk odpovídá stavu v památkách z 11. a 12. století. Text je literárně vysoce ceněn, a přesto, že je důležitým pramenem pro studium vývoje ruského literárního jazyka, není z hlediska lingvistického dostatečně prozkoumán a zpracován. Jedním z důvodů neuspokojivého stavu bádání je mimo jiné i to, že k analýze tohoto textu, po stránce jazykové velmi obtížného, není k dispozici žádný vhodný slovník, v němž by byla důkladně zachycena jeho slovní zásoba. A právě onu nežádoucí mezeru týkající se poznání lexika slovanského překladu Židovské války má vyplnit předkládaná práce Klause Trosta a Ernsta Hansacka s dalšími spolupracovnicemi (Maria Komaroff, Reinhold Brosch, Svetlana Schernus). Oba autoři jsou si ovšem vědomi i potřeby nového vydání díla a považují proto svá lexikální studia též za možný podklad pro případnou další edici a pro textové kritický aparát.

Při zpracovávání jazykového materiálu Židovské války nebylo možno použít starších rejstříků slov, tj. fragmentu zamýšleného Istrinova slovníku ani slovníku k textovému vydání N. A. Meščerského, neboť jsou neúplné a již nevyhovují požadavkům moderní lexikografie. Východiskem pro práci se slovní zásobou Židovské války se proto stal kompletní text celého díla přepsaný na počítači a rozříděný pomocí speciálních programů. Takto byl sestaven abecední slovník tvarů slov s konkordancí (díl I), retrogradní slovník tvarů slov s konkordancí (díl II) a tematický slovník jmen — abecední, retrogradní a frekvenční s indexy kombinujícími ekvivalenty slovanské, řecké a německé (díl III).

Výchozí text pro slovníky se opírá o edici N. A. Meščerského *История иудейской войны Иосифа Флавия в древнерусском переводе*, АН СССР, Москва — Ленинград 1958. Tato edice vychází z tzv. Vilnjuského rukopisu, který je považován za nejlepší verzi slovanského překladu Židovské války. Ve vydání Meščerského je však poměrně velké množství tiskových chyb. Proto bylo pro srovnání používáno také starší edice V. M. Istrina *La prise de Jérusalem de Joseph le Juif. Texte*

vicux-russe publié intégralement par V. Istrin, imprimé sous la direction de André Vaillant, traduit en français par Pierre Pascal, Tome I-II (Paris 1934—1938). Evidentní tiskové chyby byly pro slovníkové zpracování textu opraveny (např. 168,20 *Вифзарна* chybně místo *Вифзариа*), řada dalších nesrovnalostí však musela být ponechána, protože autoři neměli k dispozici rukopis, takže o pravé podobě slov nemohli odpovědně rozhodnout (např. 331,30 ponecháno *идалеча* místo domněle správného, avšak neověřeného *издалеча*). Pro konkordanci bylo také opraveno chybné číslování řádků a kapitol. Důsledně bylo ve všech typech slovníků zavedeno psaní velkých písmen u vlastních jmen a jejich odvozenin ve shodě s územ ve starých slovnících rukopisích.

První dva díly zamýšleného kompletního zpracování lexika Židovské války zahrnují celou slovní zásobu textu kromě vlastních jmen, jež jsou vyčleněna a zpracována zvlášť v samostatných dalších dvou dílech. Termínem „Eigennamen“ se zde rozumějí jen antroponyma, toponyma, etnonyma atd., tedy nikoli apelativa, ale ani chrématonyma, zoonyma, fytonyma nebo chrononyma.

Důvodem autorů k takovému postupu snad bylo časté kolísání v zápise většiny vlastních jmen. Jestliže má některé vlastní jméno několik grafických podob, je rekonstruována společná základní výchozí forma, a to buď na základě tradice textového doložení, nebo čistě mechanicky podle četnosti. Rozlišují se přitom konsekventní varianty typu *Асирия* — *Асурия* od zřejmých koruptel. Evidentně chybné psaní je vzato za podklad pro heslo, pokud další doklady grafické podoby slova chybějí a zároveň je není možno ověřit ani srovnáním s analogickými případy v jiných textech.

Z obou dílů slovníku vlastních jmen je zatím publikována první část (tj. třetí díl slovníkového zpracování lexika Židovské války). Tento slovník vlastních jmen obsahuje abecední slovník tvarů vlastních jmen s konkordancí, abecední lemmatizovaný slovník vlastních jmen s konkordancí (uvádějí se normalizované základní tvary jmen v nominativu), retrográdní lemmatizovaný slovník vlastních jmen s konkordancí, frekvenční slovník tvarů vlastních jmen (rejstřík slov, abecední slovník ník lemmat a retrográdní slovník lemmat), dále lemmatizovaný index slovansko-řecko-německý, řecko-německo-slovanský, německo-řecko-slovanský, seznam odchylek od předlohy, index jmen bez řeckých paralel a seznam aktuálních forem vlastních jmen v textu s odkazy na formy základní (v nominativu).

Frekvenční slovníky uvádějí tvary jmen nebo lemmata seřazená podle četnosti výskytu; četnost je uváděna absolutně a také relativně v procentech. Každé jméno je rovněž zařazeno do třídy podle četnosti (např. absolutní četnost 144, relativní četnost 2,733485%, třída četnosti 1 *Июдѣи*).

Druhá část slovníku vlastních jmen (tj. čtvrtý díl lexika Židovské války) bude obsahovat trojjazyčné indexy, v nichž ke každému lemmatu budou uváděny ještě i jednotlivé doklady.

Slovníky k slovanskému překladu Židovské války vznikly spojením trpělivého filologického úsilí s použitím moderních metod počítačového zpracování textu. Uplatnily se zde především velké vědomosti a zkušenosti Ernsta Hansacka z oboru počítačové lingvistiky. Sestavení potřebných třídících programů je právě jeho dilem a je třeba konstatovat, že všechny možnosti, které poskytují textové editory a programy pro nejrůznější operace na textech byly dokonale využity. Jestliže starší rejstříky slov k Židovské válce byly neúplné, pak tyto nové sestavené slovníky nepochybně registrují všechny tvary slov v textu (a to dokonce i několikrát). Práce s textem na počítači vylučuje jakékoliv nepřesnosti. Ovšem hned se nabízí otázka, nakolik je taková až nadlidská přesnost ještě funkční? Nakolik mohou být využity jednotlivé rejstříky slov zcela mechanicky seříděné pro skutečnou jazykovou analýzu textu?

Oba autoři uvažují rovněž o tom, že by se slovníky k Židovské válce měly stát podkladem pro novou edici textu a pro textové kritický aparát. Pro takové účely je samozřejmě velmi potřebná pečlivá filologická práce s textem, škoda však, že autoři, kteří věnovali tolik úsilí opravám tiskových chyb a normalizaci základních tvarů různých grafických podob slov ve starší edici, neměli k dispozici originály rukopisů památky. Jejich příkladná péle a přesnost tak vlastně staví na poněkud

непресném základě, protože Meščerského edice textu není zřejmě dostatečně spolehlivá.

Závěrem si musíme položit ještě jednu otázku: je úkol, který si autoři vytyčili na začátku své práce beze zbytku splněn? Pokud jde o zachycení kompletního lexika jedné edice Židovské války (nikoli skutečné památky, respektive alespoň jedné její rukopisné verze) a pořízení seznamů slov a jejich tvarů včetně lokací, pak nepochybně splněn byl; řada informací je zde dokonce redundantní, neboť velká masa slov se v rejstřících v různě setříděných sestavách stále opakuje. Je také třeba mít na paměti, že celé dílo představuje pouze jeden možný směr lexikálních studií a že pokud by se uvažovalo o edici památky a textově kritickém aparátu, bylo by je nutno — jakkoli je materiálově vyčerpávající — ještě doplnit. Zejména by bylo vhodné rozšířit údaje o vlastních jménech o odkazy na denotát a pak zpracovat obdobně jako vlastní jména i apelativa a jejich význam, aby tak byla postížena celá slovní zásoba jako integrální celek a aby byla k dispozici ve všech svých aspektech potenciálnímu uživateli, popřípadě editorovi dané staroruské památky.

Eva Pallasová

Адам Евгеньевич Супрун: *Полабский язык*. Минск, изд-во „Университетское“ 1987. 94 стр.

Автором настоящей работы является видный представитель современной белорусской славистики, профессор Минского гос. ун-та А. Е. Супрун. Рецензируемой книге предшествовал целый ряд работ. Тематически к ней относятся, напр. „Полабские числительные“ (Фрунзе, 1962, 68 с.), „Лексічная спалучальнасць у полабскай мове“ (Минск, БДУ, 1973, 32 с.), „К изучению полабской фразеологии“ (В: Исследования по славянской филологии. Сборник, посвященный памяти академика В. В. Виноградова. Москва, изд-во МГУ, 1974, 301 — 306), „Асноўныя праблемы полабскай семасіялогіі (VIII Міжнародным з'езд славістаў. Доклады. Минск, БДУ, 1978, 20 с.), „Типы речевой деятельности, зафиксированной в записях полабского текстового материала“ (SI, 47/1978/, 368 — 370).

Предлагаемая книга является учебным пособием, которое представляет собой первое на русском языке описание языка полабских древлян, славянского языка, распространенного на западном берегу Эльбы недалеко от Люнебурга вплоть до середины XVIII в. Книга слагается из шести разделов. В предисловии („Предисловие“, с. 3 — 14) даются необходимые историко-географические сведения о территории, заселенной полабскими славянами, и обзор сохранившегося небольшого количества письменных памятников. Сведения о полабском языке основываются на записях и словариках этого языка, сделанных немецкими любителями народного творчества. Для его изучения привлекаются также данные топонимики. Дается также обзор истории полабистики, зародившейся в течение XIX в.

В первом разделе („Фонетика, фонология, графика“, с. 14 по 22) дается описание фонетической, фонологической и графической системы полабского языка. Записи велись не специалистами, а любителями. Это обусловило непоследовательность в применении средств графики и орфографии. Особо сложно было с теми звуками, которые не имели аналогов в немецком языке.

Система гласных и согласных звуков представлена в наглядных таблицах (ср. с. 18 — 20). Полабский вокализм включал 8 носовых монофтонгов (i, ū, u, e, ō, o, a, ā), 2 носовых (o, q), 3 дифтонга (au, ai, oi), а также 2 редуцированных в слабой позиции (ā, ē). В состав полабского консонантизма входило 34 согласных.

Ударение в полабском языке было динамическое, подвижное. Падало на по-